

श्लोकानेवाह त्रीणीति अत्रसंवत्सरः प्रजापतिरिति श्रुतेः संवत्सररूपकेण प्रजापतिविश्वात्मानं कृत्स्नसंसारं भिमानिनं समष्टिजीवंस्तौति तत्रसंवत्सरस्य षष्ठ्यधिकशतत्रयमहोरात्राः दर्शपूर्णमासाख्या निचतुर्विंशतिपर्वणिषड्भूतवश्वेत्यवयवाः एवं प्रजापतेरपि चतुर्विंशतेस्तत्त्वानां योगे संघातरूपे चक्रे स्थूलसूक्ष्मशरीरात्मके तत्त्वानि च मूलप्रकृतिः महान् अहंकारः पंचतन्मात्राणि एकादशेन्द्रियाणि पंच महाभूतानीति तत्र ध्रुवे यावन्मोक्षस्थायिनि चक्रे चक्रवदनिशं भ्राम्यमाणे मध्ये अंतर्यो नित्यं चरति विषयान् भुंक्ते भोक्तात्मा अत्रास्मिन्नेव प्रत्ययूपे त्रीणि शतानि षष्टिश्च वासनांतु यथानि समर्पितानि तथा हृदयस्य हितानां द्व्योद्भासप्रतिः सहस्राणीति श्रूयमाणसंख्याकानां द्व्यस्तत्तल्लोकगतिप्रदाः संति तासांचैकैकस्मिंल्लोकेशब्दादीनां पंचानामपि सत्त्वात्पत्येकं पंचविधत्वं तथा च विस्तरेण तावत्सहस्रसंख्याका अपि संक्षेपात् त्रीणि शतानि षष्टिश्चोच्यं ते एवं चास्मिन् भोक्तरितावत्यो वासना अर्पिता इत्यर्थः षट्कुमाराः जीवगता अविद्यास्मितारागद्वेषाभिनिवेशाख्याः तमो मोहो महामोहस्तामिस्रोऽंधसंज्ञितः अविद्या पंचपर्वेषां प्रादुर्भूता महात्मन इति स्मृत्युक्ततम आद्याख्यावापंचक्रे शाः अनित्या शुचिदुःखानां सुनित्य शुचिदुःखात्मधीरविद्या अहमेव महानस्मीति धीरस्मिता शेषाः प्रसिद्धाः षष्ठी ऐश्वरीयाया च एते षट्कुमारा इव विवेकवैराग्यबलवता सुजेया अपिते प

त्रीण्यर्पितान्यत्र शतानि मध्ये षष्टिश्च नित्यं चरति ध्रुवेऽस्मिन् ॥ चक्रे चतुर्विंशतिपर्वयोगेषु षट्कुमाराः परिवर्तयन्ति १ ॥ १४६ ॥ तंत्रं चेदं विश्वरूपे युवत्यौ वयतस्तनून् सततं वर्तयंत्यौ ॥ कृष्णान् सितांश्चैव विवर्तयंत्यौ भूतान्यजसंभुवनानि चैव २ ॥ १४७ ॥

रिवर्तयन्ति जन्ममरणप्रबंधं घटीयंत्रवदनिशं चालयन्तीत्यर्थः १ ॥ १४६ ॥ तंत्रं चेदमिति इदं तंत्रं वासनाजालं विश्वरूपे विश्वरूपा तावन्मायैव तामनुचितिरपि विश्वरूपा इन्द्रो मायाभिः पुरुषं पश्यते रूपं रूपं प्रति रूपो बभूवेत्यादि श्रुतिभ्यः युवत्यौ बाल्यवार्धक्यकृतापकर्षशून्ये वयतः संतनुतः कथं सततं तंतून् वासनामयान् वर्तयंत्यौ चालयंत्यौ तंतुवायाविव इमे एव बुद्धिचिदाभासरूपाभ्यां घटादिकं कवलीकृत्य तद्विषयां वासनां द्रढयत इत्यर्थः यद्वा युवत्यौ धाता विधातारौ तत्र धाता मायोपाधिरीश्वरः पर्जन्यवत्साधारणं कारणं विधाता विविधवासनामयत्वेन विचित्ररूपः सन् कर्त्ता जीवः तत्तद्बीजवदसाधारणं कारणं तावतौ प्रयोज्यप्रयोजकरूपेण दंतं तंत्रं संसाराख्यं वयतः इत्यादियथा योग्यं व्याख्येयं कृष्णान् दुःखरूपान् सितां सुखमयान् विवर्तयंत्यौ वैपरीत्येन सुखे दुःखे बुद्धिदुःखे सुखबुद्धिचसंपादयंत्यौ तथा जसंभूतानि जरायुजादी निभुवनानि तदाश्रयरूपाणि चतुर्दशतानि सर्वाणि विवर्तयंत्यावित्यनुकुर्यते ऊर्ध्वाधरीभावेन चालयंत्यावित्यर्थः २ ॥ १४७ ॥